

“በየን ሃይለ – ደራሲ አብ እለሻ አድማሳዊ ሓቅታት”

**ገምጋም ልብ-ወለድ መጽሐፍ
“ትጽቢት ባህጉ”**

**ደራሲ፡-- በየን ሃይለ
አሕተምቲ ሕድሪ፡ አስመራ፡ 2006
301 ገጻት
ISBN: 99948-0-033-7**

ብኤልያስ አማረ

**አብ መመረቅታ መጽሐፍ ዝቐረበ
ታሕሳስ 22፡ 2006
ሆተል እምባሶይራ፡ አስመራ**

በየ ሃይለ - ደራሲ አብ እለሻ ኢድማሳዊ ሓቅታት

ሰላም! ደህንዎ አምሲካትኩም? ምናልባት ብዙሐት ካባካትኩም ንሓንቲ መጽሓፍሲ ክንድዚ ዝብዝሐም ሰባት በብተራ ኣብ መድረኽ እናቐረቡ ክግምግሙዎ፣ ክህይሱላ፣ ክትንትኑላን ክዋስኡላን ከመይ ዝበለት ከይና ድኣላ ኢልኩም ትግረሙ ኣይትሰኣኑን። ምግራምኩም ድማ ኣይጽላእን ኢዩ። ከምቲ ባዕሉ ደራሲ በየ ሃይለ ኣብ ፈለምቲ ገጻት ናይዛ ሎሚ እንምርቓ ዘሎና ትጽቢት ባህጉ ዝበሎ፡-

“ምግራም ምንጪ ስልጣነ ኢዩ። ድሕሪ ውግእ ዝመጸ ክስተት ይኹን ተኣሊኹ ዝጸንሐ ጉድ ገና ኣየረጋገጽኩን። ሕማም ዘይምግራም ብቐልጡፍ ይላባዕ ከምዘሎ ግና ግሉጽ ኩይኑ። ወዲ-ሰብ ምግራም እንድሕሪ ኣጥፊኡስ ኣኸሊዎ እየ ዝብል፤ ካን ኣኸሊዎ መቓብር ጥራሕ ኢዩ ዝጽቡዩ። ጸሎትና ማይ ኣውርደልና፣ ከብድና ምልኣልና ዘይኩነስ ክእለት ምግራም ሃበና ኢዩ ክኸውን ዘለዎ። ምክንያቱ፣ ምግራም እንተ ዘየልዩ ነቲ ረቂቕን ውሕሉልን ሕቶታት ህይወት መደራግሕ ምላሽ ዓያሹ ክጸቕጦ እዩ። ስነ-ጥበብ እንድሕሪ ዘይነገሱ፣ ኣደዳ ቀለምቀመሳት ክንኸውን ኢና።”

- (ትጽቢት ባህጉ፣ ገጽ 5)

ኣሽሓት ዓመታት ዝገበረት፣ ካብ ጥንታዊት ህንዲ ዝመበቐላ፣ ግዳ ብዝያዳ ምስቲ ውሩይ ናይ መበል 13 ክ/ዘመን ናይ ሱፊ መምህርን ፍላስፋን ዝኸነፍ ፍርሳዊ ጀላሉዲን ሩሚ እትተኣሳስር ሓንቲ ጽውጽዎይ ከካፍለኩም። ኣብ ሓደ ዓዲ ብዛዕባ ሓርማዝ ሰሚያምን ርእዮምን ዘይፈልጡ ሽዱሽተ ዓይነ-ስውራን ሰባት፣ ሓንቲ ኣገራሚት ዝኸነፍት ገዛፍ እንስሳ ሓርማዝ ትበሃል መጸኣ ኣላ ተባሂሎም። እንታይ ከምትመስል ንኸፈልጡ በብሓደ እናቐረቡ ይድህስሱዎ። እቲ ቀዳማይ ኣብ እግራ ዝዳህሰሳ፣ እዎይ እዛ ሓርማዝሲ ፈሊጠያ ካን ከም ገዢ ናንዲ እባያ በለ። እቲ ካልኣይ ቀሪቡ ነታ ሓርማዝ ኣብ ንጎታ በእዳዉ ድሕሪ ምድህሳስ፣ ብምሉእ ርእሱ-ተእማማንነት ሓርማዝሲ ከምዚ ናይ ማይ ቱቦ ኢያ በለ። መበል ሳልሳይ ዓይነ-ስውር ንኸልቲኡ ኣቐርንተ-ኣስናና ድሕሪ ምድህሳስ፣ ሓርማዝ ከም ልሙጽን ኣብ ጫፉ ድማ ሽልሕ ዝበለን ዱላ ኢያ ትመስል በለ። እቲ ራብዓይ ኣብ እዝና ዝዳህሰሳ ድማ ሓርማዝ ንዓቢ መሸረፊት ከም ትመስል ገለጸ። እቲ ሓምሻይ ኣብ ከብዳ ዝዳህሰሳ ድማ ኣይፋሉን ሓርማዝ ከም መንደቕ ኢያ ክብል ከሎ፣ መበል ሻድሻይ ኣብ ጭራኣ ዝሓዛ ድማ ኩሉኹም ተጋጊኹም። ሓርማዝ ከም ገመድ ኢያ ትመስል በለ። እዞም ሽዱሽተ ዓይነ-ስውራን ሓርማዝ ከምዚ ‘ባ ትመስል ከምቲ ‘ባ እናበሉ ኣብ ነንሓድሕዶም ዳራጋ ናብ ባእሲ ዘምርሐ ብርቱዕ ክትዕ ኣልዒሎም ታዕ-ታዕ ክብሉ ዝሰምዐ ሓደ ምርኣይ ዝተዓደለ ለባም ሓላፍ መንገዲ፣ ነገርም ተረዲኡ፣ ድሕሪ ነዊሕ መግለጺ ኩሎም ብዛዕባ ሓርማዝ ዘለዎም መረዳእታ ምሉእ ብምሉእ ጌጋ እኳ እንተዘይተባህለ፣ ክፋል ናይታ ሓርማዝ ድኣምበር እቲ ፍጹም ሓቅነት ብዛዕባ ሓርማዝ ንምስትምቓር ንኹሉ ክፋላታ ብጥቕላል ብዓይኒ ክርእዩዎ ከም ዘድልዩም ከረድኣም ይፍትን።

ኣርእስቲ ናይ ድርሰተይ “በየ ሃይለ - ደራሲ አብ እለሻ ኢድማሳዊ ሓቅታት” ዝብልዮ። ከም በዓል በየ ዝኣመሰሉ ደረሰቲ፣ ቀንዲ ዕማሞም ንኣገረምቲ ሕቶታት ህይወት ኣብ ክንዲ ከም ዓይነ-ስውራን ብጸቢብ ክፋሎምን ጎደሎ ሸነካቶምን ንርእዮም፣ ናይ ስነ-ጥበብ መንፈሳዊ ዓይንና ከም ነንቀሩሕን፣ ነቲ ኣድማሳዊ ሓቅታትን ክብርታትን ጽባቕታትን ብምልኣት ንኸንርእዩ ዝሕግዙና ኣርእዮም ዝርእዩ ረኣይቲ ኢዮም ክንብሎም ንኸእል። በየ ሃይለ ዳርጋ ፍርቂ ዘመን ዘወሰደሉ ዘይሕለለ ጸዕሪ ስነ-ጽሑፉ ኣብ ምእላሽ ኣድማሳዊ ሓቅታት ኢዩ ኣጥፊኡዎ እንተበልና እምበኣር ምግናን ኣይኩነን። ብቐላት በየ ሃይለ፣ ወይ ድማ ብቐላት ሓደ ካብቶም ኣብ ድኳን ትበርህ ንረኸቦም ገጸ-ባህርያት፣ እቲ መንነቱ ብዙሕ ዘይተነጸረልና

ምስጢራዊ “ቀዳማይ ጸሓፊይ” ኣብ መዝገቡ ዝተረኸበ ምስክርነት ከም ዘግህዶ፡ ተልእኾ ናይ ስነ-ጽሑፍን ደራሲን ክገልጽ ከሎ ከምዚ ዝሰዕብ ይብል፡-

“ነዚ ኣብ መንጎይን ኣብ መንጎ ሓቕን ዝተገተረ፡ ፍሉጥ ቅርጺ ዝይብሉ፡ ከወይኑም ብዕሸላዊ ድፍረት ዝዕንቅጸኒ ዘሎ መጋሪዲ በሲዐ ክሳገር ምደለኹ። ንሓንሳብ እታ ኣብ ውሽጢ በዓቲ ተሓቢኦ ዘላ ሓቂ፡ ምሉእ ዕጥቂ ኣካላታ ዘይከኑስ ክፋላት ጽባቕኦ እናሳዕ በብቐሩብ እናተቐልዐት ተተሃራርፈኒ ኣላ። ኣየ ክንደይ ብሙሉኦ ክጥምታ ምደለኹ! ክንደይ ክሓቕፋ ምፈቐድኹ! ክንደይ ናተይ ክብላ ምደለኹ! ምኽንያቱ ከምዚ ውርግርግ ዝብልኒ ዘሎ ሕልማዊ ኣረኣጲያ ዘይከኑስ ብንጹር ምስ ሓቂ ገጽ ንገጽ እንተ ዝገጥምስ እቲ ናይዚ ዘመንዚ ዝግበዩ መጽሓፍ ምደረሰኩ።”

- (ድኳን ትብርህ ፡ ገጽ vii)

በዩን ሃይለ ከም ደራሲ ሓደ ካብቲ ቀንዲ መለለዩ ባህሪኡ ኣብ ኩለን እተን ክሳዕ ሕጂ ዘፍረየን ስነ-ጽሑፋዊ ስራሓቱ ይኹን ድርሳናቱ፡ ከይተሓለለን ብትብዓትን ንኣድማሳዊ ሓቕታት ክእልሽ ዝፍትንን ንግባይቲ ግድላት ህይወት መልሲ ክረኽቡሎም ዝጽዕርን ምኻኑ እዩ። ነዚ ዝገልጽ ከምዚ ኣብ ላዕሊ ዘቐረብኩም ብዙሕ መረጃ እታታት ክጥቀስ ይከኣል’ዩ። ኩሎም እቶም ቀንዲ ጠባያት ናይ መጽሓፍቱ ንኣድማሳዊ ሓቕታትን ልዑል ስነ-ጥበባዊ ክብርታትን ዝውክሉን፡ ከይተሓላሉ ኣብ ምንጻይ እቲ ረቂቕ ዝኹን ሓቕታት ዝርከቡን እዮም። እቲ ቀዳማይ ፍጡር ናይ በዩን ሃይለ ዝኹን ግዙፍ ገጸ-ባህርይ ወይ ጠባይ (epic hero) እቲ ኣብ **ግብረ’ደ ትብልም?** እትብል ፋልማይቲ ድርሳና-ፈጠራኡ ንረኽቦ መዝገብ-ጥበብ ኣማኑኤል ዝተባህለ ስነ-ጥበብኛ ኢዩ። እዚ ናይ ሓደ ኣርቲስት ሚሳል፡ ንፍጹምነትን ኣድማሳዊ ሓቕን ጽባቕን ብመንገዲ ስነ-ጥበብ ኣቢሉ ንክእልሽ ዘሕልፎ ሃልኪን ኣብ መጠረሽታ ድማ ንሰለ ዝኣመነሉ ስነ-ጥበባዊ ሕቂ/ሓቕታት፡ ኣብ ሸዊት ዕድሚኡ ምስ ኩሉ ተስፋታቱ እንክሎ ማዕረ ህይወቱ ንመስዋእቲ ኣሕሊፉ ብምሃብ ዝወፈዩ ግዙፍ ኅብለል እዩ። ኣብታ ኣብ 1958 ብማኑስክሪፕት መልክዕ ተጻሒፋ ድሕሪ 7 ዓመታት ኣብ 1965 ዝተሓመት **ግብረ’ደ ትብልም?** ዘርእስታ ቦኽራ መጽሓፍ ድማ ደራሲ በዩን ሃይለ ንመዝገብ ብኸምዚ ይገልጻ፡-

“መዝገብ ካባና ተፈልዩ ቢልና ክንሓዝን ኣይግባእናን ኢዩ፤ ስለምንታይ መዝገብ ንዓና ቢሉ ኣይተፈጥረን። ንሓደ ንእሽቶ ስድራቤትና፡ ወይ ነዛ ንእሽቶ ዓድና፡ ወይ ከኣ ንኣፍሪቃ ጥራሕ ኣይተፈጥረን። መዝገብ ንምሉእ ዓለም እዩ። እቲ ስራሕ፡ እቲ ዘፍርዮ ነገር፡ ዘርእን ዓሌትን፡ ሃብትን ድኽነትን፡ ዓድን ሃገራትን ዝፈላሊ ዘዳሉ ኣይከኑን። . . . መዝገብ ከኣ ወድኹ ጥራሕ ኣይከኑን፤ ስድራቤቱ ከም ናይ ማንም ሰብ ጸቢብ ኣይከኑን፡ ብጣዕሚ ሰፊሕ እዩ። ከመይ ማለት ዓለም ብምልእታ ናይ መዝገብ ገዛ እያ፤ ንጂፓናውያን ወዲ ሓወቦኦም፡ ንሩስያውያን ወዲ ሓትኖኦም፡ ንኣመሪካውያን ወዲ ኣኮኦም ወዘተ. እዩ። ብሓጺሩ መዝገብ ናይ ምሉእ ዓለም ክቡር ገንዘብ ማለት እዩ። . . . መዝገብ-ጥበብ ሕይወቱ ንጥበብ ሰዊኡ፡ ክንዲ ድንቁርና ሰብ ቢሉ ንነፍሱ ዳርጋ ባዕሉ ኣብ ሸዊት ዕድሚኡ ቀንጢሱ። ምናልባት ገሊኦም ሰባት መዝገብ ሓንቲ መዓልቲ ኣይተሓገሱን ዝብሉ ኣይሰኣኑን። ግና መዝገብ ዝሓዘነሉ እዋን ሓዶት እዩ። ንጽባቕ፡ ንዓብይ ጥበብን ፍልጠትን ቢልካ ሕይወትካ ምስዋእ ታሕጓስ ብምኻኑ፡ መዝገብውን ኣዕርዩ ተሓጉሱ እዩ።”

- (ግብረ’ደ ትብልም? ፡ ገጽ 108-109)

እምበኣር መብዛሕትኦም እቶም ደራሲ በየነ ሃይለ ኣብተን 3 ኣብ ሕትመት ቀሪቦን ዘለዎ ናይ ድርሳኑ ፈጠራ ስራሓቱ - *ግብረ'ደ ትብልዎ? ድኳን ትበርህ፡ ሕጂ ድማ ትጽቢት ባህጉ* - ዝፈጥሮም ገጹ ባህርያት ግዙፋት ወይ ድማ ኤፒካውያን፡ ቀንዲ መለለዪ ባህሪኦም ድማ ምእላሽ ኣድማሳዊ ሓቅታት ዝኹኑ እዮም። ኣብዚ ምናልባት ሓደ ነጥቢ ከየስመርኩሉ ክሓልፍ ዘይደለ፡ ግን ከኣ ከም ርዱእ ዝወሰድኩዎ ኣሎ። ንሱ ድማ ሽሕ'ኳ በየነ ሃይለ ኣትነኹሉ ከም ስነ-ጥበብኛ ኣብ ምእላሽ ኣድማሳዊ ሓቅታት'ዩ እንተበልናዮ፡ ግናኽ ኣብ ኩሉ ስራሓቱ ማረፊ ሰረት ኣብ ኤርትራዊ ባህሊን ኤርትራዊ ሃገራዊ ክንውነትን ታሪኽን ዘለዎን፡ ምስ ባህሉን ያታታት ኣበዋቱን ህያው ምትእስሳርን ጥቡቕ ዝምድናን ፍልጠትን ሒዙ ዝብገስ ምዃኑን እዩ። ነዛ ነጥቢ እቶም ቅድመይ ዝቐረቡ ሃየሱቲ ብዝርዝር ተንቲኖማ ስለዘለዉ ኣብዚ ብዙሕ እንተዘይተዛረብኩላ፡ ኣገዳስነታ ዘንገዐ ወይ ዕሽሽ ኢሊ እሓልፋ ከምዘየለኹ ክትግንዘቡለይ እደለ።

ብዛዕባ ቀንዲ ተልእኾ ስነ-ጽሑፍ ድማ፡ ኣመለኻክታ ደራሲ በየነ ሃይለ ኣብቲ ናይ ልዕሊ 50 ዓመታት ዝወሰደሉ ስነ-ጥበባዊ ጉዕዞ ዘለዎ ራእይ ብዙሕ ዝቐየረ ኣይመስልን። ኣብ መቐድም *ግብረ'ደ ትብልዎ?* ዝጸሓፎ ምስ እንርእዮ ድማ፡ ምስቶም ድሒሩ ዘፈረዮም ስራሓት ብምንጽጻር ቀጻልነት ዘለዎ (consistent) ራእይ ከም ዘለዎ ንግንዘብ፡-

“ናይ ልቡ-ወለድ ጸሓፍቲ ካብ ልክዕ ዝሓለፍ ክንምህር ክንግስጽ ክንመርሕ ዝብል ሕያዋይ መንፈስ ስለ ዘሕድሩስ ብዙሕ ካብ ናይ ጽሑፍ ጽባቕ ከይረሓቑ ኣይክተርፉን ኢዮም። ከመይ ማለት መግህራን ካልኣት፡ ናይ ልቡ-ወለድ ጸሓፍቲ ከኣ ካልኣት ከይኩኑ! -- ልቡ-ወለድ ታሪኽ ናይ ርእሱ መልክዕ ዝሓዘ ሓደ ካብ ናይ ኣርትስ ቅርንጫፍ ኢዩ፤ ስለዚ ናይ ኣርት ስራሕ ክኸውን ቀዳምነቱ ኢዩ። ምናልባት ንትምህርቲ ዝጠቅም እንተኹነ ብድንገት ጥራሕ ምዃን ኣለዎ። ብዛዕባ ናቱ ጥቕሚ ክንዛረብ እንከሎና ድማ ብዛዕባ ‘ኤስተቲክ’ ጥቕሚ ድኣምበር፡ ኤኮኖምያዊ ምዃን ኣለዎ ቢሊ ኣይኣምንን ኢዩ። ብኢድ ዝጭበጥ ግዙፍ ጥቕሚ ንሕዝብን ንዓድን ዝገልግል ፍረ ካብቲ ጸሓፊ ምጽባይ ልክዕ ኣይመስለንን።”

ኣብ ርእሱዚ፡ ከምቲ ገጣማይ ሃይለ ቢዘን ኣቐዲሙ ዝዘርዘር፡ ኣብ ቅዲ ኣጸሓፊቶ በየነ ሃይለ ምስቶም ብኣህጉራዊ ደርጃ ፍሉጥን ፍሉይን ቅዲ ዘተኣታተዉ ዓበይቲ ስነ-ጽሑፋውያን ደረሰቲ ከምኒ ዊልያም ፎልክር፡ ጋብርየል ጋርሲያ ማርከዝ . . . ወዘተ. ከነወዳድሮ ንኸእል። ብኣጸሓፊቶ “ዋሕዚ ፍኑው ንቕሓት” (stream of consciousness) ዝፍለጥ ኣመሪካዊ ደራሲ ዊልያም ፎልክር ኣብ ሓደ ኣጋጣሚ ምስ መንእሰያት ተመሃሮ ዩኒቨርሲቲ ኣብ ዝገበሮ ዘተን ክትዕን፡ ብዛዕባ ንምንታይን ብኸመይን ከም ዝጸሕፍ ተሓቲቱ ከምዚ ክብል መለሱ፡-

“ሓደ ጸሓፊ ነቲ ኣድማሳዊ ሓቂ ብዝበለጸ መንገዲ ገይሩ ክገልጸ ይህቅን፤ ቦቲ ዝሓጸረን ዝቐለለን ኣገባብ ጌሩ ኣብ ኣእምሮ ኣንበብቱ ደወል ከም ዘቐጭል ክገብር ይጽዕር። ደራሲ ንዘለኣለም ክነብር ከም ዘይኩነ፡ ነፍስወከፍ ድራሳኑ ድማ ናይ መጠረሽታኡ ክትከውን ከምትኸእል ፈሊጡ ይሰርሕ። ኣብታ ትቕጽል ስራሒ ድማ ዕላማኡ ብምሉኡ ክወቅዕ ከም ዝኸእል ይትሰፎ። ልክዕ ከምቲ ንጸሎት ኣብዓ ዘበሰማያት ኣብ ጫፍ መርፍእ ክትጽሕፋ ምፍታን ማለት'ዩ። እቲ ጸዕሪ ንኹሉ ስምዒታዊ ተኸእሎታት ልቢ ወድሰብ ጸሚቑካ ኣብ ሓንቲ ሓረግ ጽሑፍ ከተሰፍሮ ከም ምፍታን ማለት'ዩ። ሓደ ዕቱብ ዝኹነ ጽሑፍ ስራሕ እንተሎካ፡ ወይ ድማ ናይ ግድነት ክጽወየሉ ዘለዎ ኣድማሳዊ ሓቂ እንተሎካ፡ ዝገበርካ ጌርካ ብዝበለጸ ክእለትካ ተጠቐምካ ገለ ዝጽወየሉ መንገዲ ክትረክብ ኢኻ። እቲ ውሽጣዊ ድፍኢት

አዝዩ ሓያል ካብ ምዃኑ ዝተላዕለ ድማ፣ እቲ ጸሓፊ ነቲ ኣብ ውሽጡ ተዓብዒቡ ዘሎ ምእንቲ ክነግርስ ኣድላዩ እንተኸኑይኑ ማዕረ ሓዳሩን በዓልቲቤቱንውን ክሳብ ምጥንጣን ክበጽሕ ይኸእልዮ።”

ብመንጸር’ዚ ኸን ደራሲ በየን ሃይለ እንታይ ይብል? ኣብ’ታ ኣብ ቀረባ ግዜ ዝተሓትመት መጽሔት ጸዓል፣ ደራሲ በየን ሃይለ ንምንታይ ከምዝጽሕፍን ብኸመይን ንምምላስ ኣብ ዝጸሓፎ ድርሰት ከም’ዚ ይብል፡-

“ስለምንታይ ክጽሕፍ ከም ዝደሊ ዝገልጽ ምላሽ የብለይን። ከም ውቃብ ኣብ ውሽጢ ህልውናይ ዝሰረጸ ድፍኢት ጽሓፍ-ጽሓፍ እዩ ዘጽሕፈኒ። ናይቶም ስነጥበባዊ ሓይልታት ውርወር ኩናት ኩይን እዩ ነቲ ብናብራ ገጠሙኒ ንውሽጠይ ዝሰፈረ ግጥማት ናብ ስነጥበባዊ ህልውና ክቕይር ዝፍትን። . . . ካብ ናፍቕት ሓቕን ጽባቕን ብዘርከቡ ቃላት ዝተሃንጹ ስነጽሑፋት ኣኻኺብና ንዓለም ኣቤት ከነብላ እንድሕሪ ክንነቅል ኪንና፣ ሓድሽ ራእይ ንሕቁፍ። ርሑቕ ንጠምት። ንሓቀኛ ተመኮሮና ማይ ብዘይጠዓመ ፈጠራዊ ቅዲ ሃኒጽና ንንባብ ነብቅዕ። ኣነ ድማ ጽባቕ ንኸወጽእ ነቲ ብሓሳባዊ ቀለም ኣብ ዝኸርም ተዓቕቡ ዘሎ ምስልታት ብመጽሓፍ ኣብ ምውራድ ክተሓጋገዝ እብህግ።”

ተወላዲ ኮሎምብያ ዝኸኑ ጋብርየል ጋርሲያ ማርከዝ፣ በቲ ኣደናቂ ሽሕራዊ ክውንነት ዝፍለጥ (magical realism) ንክውንነት ክሳብቲ ንምእማን ዘጸግም ደረጃ ብምምጣጥ ንደቅሰባትን መናፍስቲን ኣብ ሓደ ብምውሳእ ዝጥቀመሉ ኣገራሚ ቅዲ ኣጸሓሕፋ እዩ። እዚ ተመሳሳልነት ናይ ቅዲ ኣጸሓሕፋ በየን ሃይለ’ውን ብዝተፈላለዩ መንገዲ እዞም ቅድመይ ዝቐረቡ ሃዩስቲ ተዛሪቦምሉ ኣለዉ። ኣብ’ዚ ትንክፍ ኣቢላዮ ጥራሕ ዝሓልፍ ኣገዳሲን ሰፊሕ ስነጽሑፋዊ ህዩሳን ትነታነን ዘድልዮ ጉዳይ ኣሎ። ንሱ ድማ ደራሲ በየን ሃይለ ኣዝዩ ሕብራዊ ዝኸኑ ገላጺ ቅዲ ኣጸሓሕፋ ዝውንን፣ ከምኡ ድማ ንቐንቋ ትግርኛ ብምሉእ ሓርነት ቅድሚ ሕጂ ብዘይተፈተነ ተዓጻጻፊን ቅንዩታዊን ኣገባብ ዝጥቀመሉ ምዃኑ እዩ። እዚ ድማ ምናልባት ኣብ ርእሲ’ቲ ደራሳይ ምዃኑ፣ ኣብ ቅብኣ ስእሊ’ውን ዝነጣጠፍ ኣርቲስት ስለዝኸኑ ደኸኑን ይኸውን ዝብል ሕቶ የላዓዕል።

ሓደ ሓደ ኣንባብቲ፣ ልብ-ወለዳዊ ስራሓት በየን ሃይለ ከይነስተማቕር ምንባቡ እናበርትዓና፣ ኣጸሓሕፋኡ ዝተሓላለኸ ኩይኑ፣ ብቐለሉ ተነባባይ ኣይኩንን ኢሎም ዘቐርቡዎ ሓውሲ ነቐፊታ ኣሎ። ሓጺር መልሲ ናይ’ዚ፣ ስነጥበብኛ ካብቲ ሓኸሩዎ ዘሎ እምባ ናባኻ ኣይወርድን ኢዩ፣ ንስኻ ኢኻ ከም ኣንባባይ ወይ መስተማቕሪ ናይ’ቲ ስነ-ጥበባዊ ስራሕ ናብቲ ልዑል ደረጃ ስነ-ጥበብኛ ክትድይብ ጸዕሪ ክትገብር ዘለካ ዝብል ኢዩ። ባህሪ ናይ ኣርት ኣብ መላእ ዓለም ከምኡ ስለዝኸኑ -- ቢትሆቭን ናባኻ ክወርድ ዘይኩነስ ንስኻ ኢኻ ናብቲ ሙዚቃዊ እምባኡ ክትሓኸር ዘለካ፤ ቅብኣ ፒካሶ ንከተስተማቕር ፒካሶ ብመጀመርያ ነቲ ትሑት ኤስተቲካዊ ዓቕምኻ ዝበቅዕ ስእሊ ክስእለልካ ኣይኩንን፣ ተማዊትካ ንቅብኣታት ፒካሶ ናይ ምስትምቓር ሸውሃት ክትከስትስት ጥራሕዮ ዘለካ። ፍራንዝ ካፍካ (Franz Kafka)፣ ሓደ ካብቶም ዓባይቲን ጸለውቲን ናይ መበል 20 ክ/ዘመን ናይ ስነ-ጽሑፍ ሰባት፣ ኣብ’ዛ ጉዳይ’ዚኣ ዝብሎ ጠቐስካ ነዛ ተደጋጊማ እትቐርብ ዘይቅብልቲ ምክኒት ምዕጻዋ ዝሓይሽ ይመስለኒ፡-

“I think we ought to read only the kind of books that wound and stab us. If the book we’re reading doesn’t wake us up with a blow on the head, what are we reading it for? So that it will make us happy, as you write? Good Lord, we would be happy precisely if we had no books, and the kind of books that make us happy

are the kind we could write ourselves if we had to. But we need the books that affect us like a disaster, that grieve us deeply, like the death of someone we loved more than ourselves, like being banished into the forests far from everyone, like a suicide. A book must be the axe for the frozen sea inside us. That is my belief.”

ካልእ አገዳሲ ነጥቢ ብሕልፊ አብዘን ክልተ ዳሕረዎት ስራሓቱ በየን ሃይለ ዘልዕሎ ኣርእስቲ ኣብ መንጎ እቶም ሓቀኛ ምሁራትን (true intellectuals) ኣብ መንጎ “ቀለምቀመሳትን” ዘሎ ፍልልይ ኢዩ። ከምቲ ሓደ ሓደ ብጌጋ ዝርድእዎ፡ በየን ሃይለ ኣብ ድርሳነ-ፈጠራዊ ስራሓቱ ጸረ-ምሁራን (anti-intellectual) መርገጽ ኣይወስድን ኢዩ። የግዳስ ደጋጊሙ ብዝተፈላለየ መልክዕ ከም ዘቕርቦ፡ ካብቲ ጥማዓዊ ዝኹንን ዕምቆትን ሰራትን ዘይብሉን ፍልጠት ቀለምቀመሳት፡ ኣብ ሕብረተሰብ ከመጽኦ ዝኸለል ሃሲዩ ምጥንቃቕ ዝመስሉዎ የለን በሃላይ ኢዩ። ኣብዚ እዋንዚ ብዙሓት ተመራመርቲ ከም ዝሰማምዑሉ፡ ሓደ ካብቶም ቀንዲ ጠንቂታት ናይቲ ኣብ ዝሓለፉ 50 ዓመታት መዋእለ ድሕረ-መግዛእቲ ንኣህጉርና ኣፍሪቃ ሓማሚሱዎ ዝርከብ፡ ኣብ ክንዲ ሓቀኛ መሪሕነት ናይ ኣብ ክውንነት ሕብረተሰብምን ባህሎምን ሓያል ሰራት ዘለዎም ምሁራን ትረክብ፡ ብሰንኪ ግጉይን በለጻዊን ኣመራርሓ ናይቶም ብቅልውላው መንነት ዝሰቅዩ ቀለምቀመሳት መመሊሳ ናብ ዓዘቕቲ ድሕረትን ድንቁርናን ድኽነትን ብልሽውናን ሕማቕ ምሕደራን እናተሸመመት ትኸይድ ምህላዎ ኢዩ።

ብመንጸርዚ መብዛሕትኦም እቶም ኣብ መጽሓፍቲ በየን ሃይለ ቀንዲ ተራ ሓዞም ዝዋስኡ ገጽ-ባርህያት ከም በዓል መዝገበ፡ ጉዕላይ፡ ጸጋይ፡ ዶ/ር ጃብር፡ ሃብተ፡ ዓብዱ፡ ቪድዮ፡ ዶ/ር ኣሚና፡ ምላሹ፡ ሕጂ ድማ ኣብ ትጽቢት ባህጉ ከም በዓል ሱሌማን፡ ባህታ፡ መሓመድ እድሪስ፡ ጸሓፋይ፡ ኣዛሚት፡ ፍላስፋ ህንዲ፡ ትጃር . . . ወዘተ. ሓቀኛ ምሁራን (ወይ ድማ ብአበሃህላ ማርክሳዊ ኢጣልያዊ ፍላስፋ፡ ኣንቶንዮ ግራምሺ፡ “organic intellectuals”) ከይኖም፡ ግዜኦም ኣብ ምእላሽ ሓቕታትን፡ ኣብ ክትዕ ብዛዕባ ዓበይቲ ሓሳባትን ኣምራትን፡ ኣብ ሶቕራጥያዊ ፍልስፍናዊ ዳያሎግ ወይ ድማ ዘተ፡ ኣቢሎም ኣቢሎም ድማ ኣብ ምንዳይ ነባሪ ፍታሓት ንኹሎም ግድላትን ጸገማትን ሕብረተሰብ ኢዮም ዘሕልፉዎ። ብዛዕባ ካብ ጸልማት ድንቁርና ንምንጋፍ ዝግበር ኣእምሮኣዊ ኣግእዞ ንምርዳእ’ውን፡ ደራሲ በየን ሃይለ ደጋጊሙ ኣብ ጽሑፋቱ ኣገደስቲ ኣስተምህሮታት ናይ ዓበይቲ ፍላስፋታትን ተመራመርቲን ጸሓፍቲን ዓለምና ይጠቅስ -- ንኣብነትኳ እታ ብተደጋጋሚ ከም ኣብነት ዘቕርብ ናይ ጥንታዊ ግሪኻዊ ፍላስፋ ፕላቶ ምስላ በዓቲ (allegory of the cave) ንዘለዎ መርገጽ ኣብ ጉዳይ ምሁራንን ቀለምቀመሳትን እኹል መረዳእታ ትህበና።

ንእግረ መንገደይ፡ ደራሲ በየን ሃይለ ኣብ ሕቶ ምሁራን ብሰነ-ጽሑፋዊ መንገዲ ዳህሲሱዎ ዘሎ ኤርትራዊ ኣበርክቶ፡ ልክዕ ከምቲ ኣህጉራውያን ምሁራን ከም በዓል ነፍሱ-ሄር ፍልስፍካማዊ ተቓላሳይ ምሁር ኤድዋርድ ስዒድ ኣብታ *Representation of the Intellectual* እትብል መጽሓፍ (ጽማቕ ናታ ኣብ “ኣገዳሲ ጽሑፋት” ኣብ ነሓስ 2004 ኣብዚ ኣብ ኤርትራ ብሓልዮት ማእከል ምርምርን ስነ-ምግባርን ተሓቲማ ዝተዘርግሐት ኣገዳሲት ጽሑፍቲ)፤ ከምኡ ድማ ኬንያዊ ተቓላሳይ ጸሓፊን ምሁርን ኣብታ ኣብ ኦክስፎርድ ዩኒቨርሲቲ ብመልክዕ ኣስተምህሮ ካብ ዘቕረቦ ጽሑፍ ተዋጺኦ ዝተሓትመት *Penpoints, Gunpoints and Dreams* ዘርእስታ መጽሓፍ ቀሪቡ ዘሎ ትንተና ዝዳረግ እዩ።

ኣብ መደመደምታ ኣብዚ ሎም ምሽት ተኣኪብናሉ ዘሎና ኣጋጣሚ፡ ናይ *ዓቢይቲ ትብልም?* ቀንዲ ገጽ-ባርህይ ዝኹን መዝገበን፡ ናይ *ትጽቢት ባህጉ* ጸሓፋይን ኣብ መንጎና ገጽ ንገጽ ተራኺቦም ከዕልሉን

ክዛተዩን እንተዝኸእሉስ እንታይ ኩን መተባሃላ? ብርግጽ ከም ኣቦን ውሉድን ናይ ክልተ ወይ ሰለስተ ተኸታተልቲ ወለዶታት፣ ብዛዕባ ውርሻን ጉዕዞን ስነ-ጽሑፍ ኤርትራ ኣብ ዝሓለፉ 40 ዓመታት ብዙሕ መዋግዑ። ምናልባት ከምቲ መዝገበ ቅድሚ 40 ዓመታት ብሓውሲ ትስፋው ምዕደዋ ንርሑቕ መጻኢ ዝተነበዩን ዝተመነዩን ምዕባለ ስነ-ጥበብ ብሓፈሻ፣ ስነ-ጽሑፍ ድማ ብፍላይ ገና ኣይበጸሕናዮን ዘለና። ግናኽ ሓደ ዘይክሓድ ሓቂ፣ ናጽነት ኤርትራ ዝኸሰቶ ሓድሽ መድርኽ ንስነ-ጽሑፍና ዓቢ ድፍኢት ከይኮነዎ ኣሎ። ከም ሕብረተሰብን ናጻ ህዝብን ሃገራዊ ስነ-ጽሑፍና ናብቲ ዝለዓለ ደረጃ ንምብጸሕ ኣብ ዝግበር ዘሎ ኣገዳሲ ጸዕሪ ድማ፣ ደራሲ በዩነ ሃይለ ነቲ ጉዕዞ እለሻ ኣድማሳዊ ሓቅታት ብዝተዓጸጸፈ ስነ-ጥበባዊ ብልሕን ትስፋው ወኒን ከይተሓለለ ይቕጽሎ ኣሎ። ከም መርኢያ ናይዚ ልዑል ስነ-ጽሑፋዊ ጸዕሪን ኣበርክቶን ድማ እንሆ ሎሚ ነዛ ሓዳስ ውላድ ድርሳነ-ፈጠራኡ ዝኸነነት ትጽቢት ባህጉ ግምጽምባል ተኣኪብና ንርከብ። ንደራሲ በዩነ ሃይለ ዮሃና! እንቋዕ ትጽቢት ባህግኻ ሰመረልካ! እናበልኩ፣ ኣብ መጻኢ ፍርዖት ስራሓቱ ክበርክተሉን ክጽብቕሉን ብስም ኩሎም ኣፍቀርቲ ድርሳነ ኣሳልጦን ዓወትን እምነዮሉ።

የቐንደለይ!